

eller sjukrum, af sjuke äro uptagne, och huru många finnas lediga». Dessa rapporter skulle afgifvas efter nedanstående formulär.

Formulär.

Sjuk-rapport öfver Fattige sjuke uti N. N. Församling (öfver Sjuke Arestanter) ifrån och med den till och med den

	Qvarliggande vid veckans början.	Tillkomne.	Tillfrisknade.	Till allmänna Sjuk-Inrättningar flyttade.	Döde.	Qvarliggande vid veckans slut.
Rötfebrar	15	4	2	4	1	12
Frossor	9	3	4	—	—	8
Kikhosta	5	9	—	—	—	14
o. s. v. de viktigare förekommande Feber-sjukdomar, Veneriska sjukdomar	—	3	—	—	—	—
Lindriga Chroniska sjukdomar	7	3	4	3	—	6
Svårare Chroniska sjukdomar	10	4	—	2	2	10
Yttre skador och åkommor	5	7	2	4	—	6
Summa	51	33	12	13	3	56
		84		28		

Anmärkingar:

På N. N. Församlings Sjukrum finnas 00 sjukrum uptagne och 00 ledige o. s. v. om något anmärkningsvärdt förekommit.

Nödvändigheten af förbättrade anordningar för den allmänna sjukvården hade redan en sorglig erfarenhet ådagalagt. Man skulle snart äfven inse, att förutom sjukhusbyggnader erfordrades andra sanitära åtgärder för att skydda befolkningen mot förhärjande sjukdomar. Kraftiga röster höjdes, som fordrade strängare uppsikt öfver de hygieniska förhållandena i Stockholm.

Med anledning af den stora dödligheten i hufvudstaden utkom vid den tiden en afhandling, angående behöfliga förbättringar i den allmänna sund-

¹ Wördsamt Memorial, dateradt den 8 maj 1827 och öfverlemnadt till Svenska Läkaresällskapet af P. G. Cederschjöld. — Skriften är införd in extenso i Stockholms stads Historia af Nils Lundeqvist, D. III och åtföljes af åtskilliga handlingar: Kongl. Sundhets Collegii underdåniga skrifwelse till Konglig Majestät, 16 Juli 1827, Till Kongl. Sundhets Collegii protokoll den 19 Juni 1827 af C. Trafwenfeldt och Till Kongl. Sundhets Collegii protocooll den 19 Juni 1827, af M. af Pontin, slutligen dennes andra skrift inlemnadt till Svenska Läkaresällskapet den 25 Sept. 1827 och C. Trafwenfeldts erinringar till Kongl. Comitén öfver Sjukvårdens förbättrande inom hufvudstaden. — Ur Cederschjöldts och Trafwenfeldts yttranden anföras korta utdrag. Dessa män ådagalade ett varmt intresse för en förbättrad fattigvård.

hetspolisen inom hufvudstaden. Denna afhandling framkallade några mot-skrifter, som påvisade åtskilliga öfverdrifter i författarens framställning af förhållandena, men skänkte i öfrigt erkännande åt hans syften. Ur dessa skrifter må här lämnas några utdrag, hufvudsakligen sådana, som kunna gifva en inblick i de fattigas lefnadsförhållanden.

Författaren till hufvudskriften framhåller såsom hälsovådligt den föro-rening af luften och vattnet, som framkallades genom igenfyllning af »de stora tillkonstlade trädsken, såsom Klara-sjön, Fatburs-sjön och Nybro-wiken», ge-nom »de ofantliga upplagen af gödsel och annan orenlighet i stadens mest be-sökta trakter, t. ex. wid Munkbron, Kornhamn, nya Kungsholmsbron och Ny-bron», genom »de mångenstädes i brist på aflopp ständigt gyttejfulla ränn-stenarne och de nästan allestädes i brist på nödig renhållning alltför smutsiga gatorna» m. m. — Till bevis på det allmänna omdömet om sjövattnets föro-rening anför författaren, att han en dag vid Nybroviken, »hwarest vattnet är genom gödsselfyllningens upplösning, tjockt som en mörja», frågat en tvätterska, huru hon där kunde få linnet rent, och erhållit det betecknande svaret — att det också blott kunde lyckas med sådant linne, som vore vant att där tvättas.

På tal om de fattiges bostäder framhåller författaren huru den fattigare befolkningen »i samma mån de rikare börjat bo mer och mer rymligt, måst sammanpacka sig i små, kalla, fuktiga och mörka kyffen, hwarest allt för-enas att förswaga kropp och själ, samt att hos båda utveckla de rysligaste sjukdoms-former». Han fortsätter: »Dessutom äro äfwen fabriksrum och verk-städer ej sällan alltför trånga och osnygga, samt torde mångenstädes sakna nödiga inrättningar till luftdrag för wäderwäxling, eller till och med för afled-ning af giftiga ångor, som äro från wissa arbeten alldeles oskiljaktiga». För att råda bot mot dessa missförhållanden påyrkar han, »att Synemän årligen böra besigtiga de fattigares boningar, och att inga rum få uthyras, som befunnes wara alltför fugtiga, mörka eller otäta eller i nybygda hus, som ännu icke hunnit torka. Det wore äfwen önskeligt, att fabriksrum och verkstäder, samt dertill hörande arbetsfolks logementer, kunde få besigtigas i afseende på rymlighet, snygghet och öfriga inrättning, så att de ej finge wara af den be-skaffenhet, att hwarje lefwande warelse der måste owilkorligen förderfwas».

Till befrämjande af sedlighet föreslår han, »att man borde genom tje-nliga skolböcker o. d. wisa barnet dygden i allt sitt behag, och lasten i all sin wederstygglighet; samt sålunda tidigt utbilda den moraliska känslan för redlighet, sannfärdighet, kyskhet, tarflighet, flit och nykterhet. För att se-dan så mycket mer minska frestelserna, borde kroglefnaden så mycket möj-ligt inskränkas; inga spelhus mer få inrättas; och på wärdshus ingen frun-timmers-uppassning få finnas».

Författarens åsikter om vården af de fattiga kunna sammanfattas i föl-jande: »Det är för Direktioner omöjligt att på embetsrummen riktigt be-döma förhållandena, då de gemenligen ej hafwa annat att stödja sig wid, än attester, hwilka, ehuru mycken möda och tidspillan de än kosta den sö-kande att erhålla, likwäl ytterst grunda sig nästan blott på dess egna upp-gifter. Under sjukbesök i de fattigas kojor har jag sökt studera fattigwårds-wäsendet och stadnat i den öfvertygelsen, att fattigwården borde inrättas

på ett mer husfaderligt sätt, och wara, om jag så får säga, kringvandrande. Detta har jag föreställt mig kunna ske sålunda, att hela Stockholm indelades i t. ex. 100 eller 150 districter, som skulle uppdragas åt hvar sin Chef, med åliggande att, utan något arfwode, flitigt besöka de fattiga i deras boningar, söka tillwinna sig deras förtroende, bewaka deras hushållning och lefnadssätt, samt bistå dem med goda råd och nödigt understöd ur den allmänna fattigkassan. Dessa Chefer skulle utgöra den egentliga fattigwården och sammanträda på bestämda tider, till gemensam öfwerläggning, under Öfverståthållarens ordförande. — — — Hwad sjelfwa understöden beträffar, wore först och främst angeläget, att de lemnades i rättan tid: ty likasom den största eldswåda hade i sin början kunnat förekommas med några få droppar watten; så kan också mången familj räddas ifrån nöd, elände och slutlig undergång, medelst en liten penning, gifwen i olyckans första början. Dernäst borde understöden icke alltid lemnas i penningar, utan efter omständigheterna äfwen i matwaror, wed och kläder, till hwilken ända upphandlingar torde böra göras de tider, då prisen äro lindrigast. Och slutligen skulle, såsom en wäsentlighet, höra till denna plan, att understöden helst lemnades såsom försträckning under uttryckligt förbehåll, att småningom återgäldas; och att Distrikts-chefen skulle imellertid få bewaka låntagarens inre hushållning och lefnadssätt».

Författaren till en af motskrifterna förnekade befintligheten af en större dödlighet i Stockholm än i andra hufvudstäder, men han delade i öfrigt många af de ofvan uttalade åsikterna och lämnade i fråga om de fattigas lefnadsförhållanden en, om möjligt, än dystrare skildring.

Om den fattigare befolkningens bostäder yttrar han: »Ingen, som icke varit i tillfälle att se dessa usla nästen, lär derom kunna göra sig ett rätt begrepp. Flera familjer nödgas bo tillsammans i ett rum, i anseende till hyrornas och wedens dyrhet och minskningen af sådana boningsrum, som de möjligen kunna mäktat att hyra; sedan trähusen blifwit för gamla, rifwas de ned, och nya af sten uppbyggas och inredas wanligen för bättre folk, i afsigt att få större hyror, ehuru hyresbehållningen torde ofta blifwa mindre af de ombyggde stenshusen, än af de förra dåliga kojorna. Det uslaste rum, utsatt för drag, fukt, läck wid nederbörd och som om wintern mera wärmas af många människors inpackning än af eldningen, kostar 30 à 50 R:dr B:ko om året, repareras sällan af wården och ännu mindre af de fattiga hyresmännen. — — — Kanske vore tiden nu inne att verkställa ett för några år sedan väckt förslag, att använda något af stadens Brandförsäkrings-kontors öfwerskjutande tillgångar till uppbyggande af hus med tjenliga rum för de fattiga och den arbetande klassen, emot billig hyra».

Såsom bevis på den rådande osedligheten framhåller han särskildt missbruket af brännvin, »som yttrar ett ganska menligt inflytande icke allenast på den nu uppväxande, utan ock på den kommande generationen. — — — Uti detta missbruk ligger äfwen allmännaste orsaken till det mindre goda uppförande, man hos soldatesken och den arbetande klassen så ofta finner ega rum emot deras hustrur, jemte deraf härrörande lättja och försummelse att bidra gemensamt till deras och barnens föda, wård och upp-

fostran. Den misshandling, hwilken hustrun ofta får erfara af sin man, då hon ej förmår att genom eget släpsamt användande af sina krafter såsom hjälphustru på arbeten och i hushåll, utom omsorgen af eget och barnens underhåll, äfwen förnöja mannens bränwinsbegär, och den med ett sådant olyckligt förhållande förenade uselhet och fattigdom ingifwa hos flickan, ännu ung och oskyldig, fasa för en sådan framtid, och föranleda kanske lika mycket som osedlighetens lockande retelser och förmögnare föräldrars fåfånga, dertill, att flickor ej uppfostras till dugliga tjenstehjon och husmödrar inom deras stånd».

Slutligen uttalar sig äfwen denna författare om fattigvården och säger: »Hwad den egentliga fattigvården beträffar, som är inrättad för de fattiga af den arbetande och tjenande klassen, så wågar jag för min del tro, att man ännu är långt ifrån rätta sättet att organisera och inrätta densamma. Då lättja, liderlighet och liknöjdhet så tagit öfwerhand, att arbetare i allmänhet, under goda sädesår, med lindriga matpriser och till 50 proc. förhöjda arbetslöner, wäl äro liderligare men lika fattiga, som under de swåraste och dyraste misswäxtår; då de vid sommarens och arbetstidens slut äro skuldsatte på krogarne i stället att af sina dryga arbetslöner hafwa något hopspardt för den återstående längre tiden, då ingen arbetsförtjenst är att påräkna; då de swara wid föreställningar om följderna af en sådan bristande omtanka och misshushållning: »då får fattigvården föda oss», så kan det lätt hända, och jag befarar att det händer, att man ofta befordrar och ökar fattigdom och nöd just genom de åtgärder, med hwilka man wille förekomma och afhjelpa densamma. Hufwudprincipen för meddelande af allt understöd, särdeles åt denna klass, bör wara: att icke lemna det ringaste åt någon, som icke af ålderdom, sjuklighet eller flera barns wård är ur stånd att, för det han erhåller, förrätta och lemna något arbete, af hwad slag som helst; och må den swälta, som kan men icke will arbeta, utan hellre ligga andra till last».

I sin till K. Maj:t 1833 afgifna femårsberättelse bekräftar öfverståthållaren klagomålen öfver den fattigare befolkningens trångboddhet, Klarsjöns osundhet och osnyggheten på stadens illa stenlagda gator. Men framför allt betonar han de olyckliga följderna af det inom de lägre klasserna rådande begäret efter brännvin,¹ som alstrar »sjelfsväld, lättja, sedeförderf, nöd och tiggeri».

Ett år senare hemsöktes stadens befolkning af den fruktade farsoten — koleran. Med anledning däraf, att denna sjukdom några år förut hade rasat inom de ryska och preussiska Östersjöprovinserna, hade man i Stockholm

¹ I syfte att motverka missbruk af brännvin stiftades 1830 i Stockholm en förening under namn: »Stockholms Måttlighets-Förening» och 1831 bildades »Kungsholms Nykterhets-Förening». Denna förening uppgick 1837 i »Svenska Nykterhets-Sällskapet», hvars ändamål var och fortfarande är att genom spridande af skrifter motarbeta rusdrycker. En öfversikt af sällskapets skrifter är utgifven af F. Schulthess, Svensk Nykterhetslitteratur 1557—1877. Sthlm 1900. — Vidare upprättades 1831 »Spisquartierställen utan starka drycker» eller s. k. nykterhetsvärldshus, hvilka på vissa af stadsnämnden 1849 fastställda villkor uppbyro årligt understöd af fattigmedel. På 1850-talet funnos i Stockholm öfver 60 dylika matställen. Förteckningar öfver dessa för 1832—1866 finnas i stadens arkiv.

lyckligtvis vidtagit försiktighetsmått mot den annalkande faran. Man hade tillsatt en allmän sundhetsnämnd och utsett sjukhuslokaler. På grund af dessa försiktighetsåtgärder trodde man sig vara rustad, då koleran härstades utbröt i augusti 1834. Under ledning af allmänna sundhetsnämnden organiserades inom hvarje territorialförsamling en sundhetsnämnd med en eller två sundhetsbyråer, där såväl dag som natt några ledamöter af nämnden samt läkare och badare med nödigt antal sjukbärare och sköterskor voro till hands, och där äfven medicin samt transport- och andra hjälpmedel lämnades. I apoteken tillhandahöllos färdiga satser af medikamenter mot sjukdomen jämte åtskilliga anvisningar af svenska läkaresällskapet om sättet för deras begagnande. Af omkring 60 då i staden praktiserande läkare åtogo sig de flesta sjukvården efter distriktvis upprättad fördelning. Dessutom bildades en förening af tjänstemän och borgare för att till vederbörande myndigheter erbjuda sitt biträde, när sådant i ett eller annat afseende kunde erfordras. Sjukhus voro inredda i skilda delar af staden. I södra kasernen vid Tjärhofsgatan inrymdes 239 sängar, i ett enskildt hus på Kungsholmen 100 sängar och i norra kasernen vid Storgåtan likaledes 100 sängar. Vidare funnos i beredskap på Kastellholmen och å Sabbatsberg 70 sängar på hvarterdera stället, i Jakobs och Johannes fattighus 54 och på Piperska muren 50 sängplatser, hvarjämte i frimurarordens hus på Riddarholmen anordnats ytterligare 46 sängar. För de upprättade sjukhusens behof voro anställda 318 sköterskor och 211 bärare.

Emellertid spred sig farsoten alltmer. Dag för dag ökades antalet insjuknade och döde. Under ett dygn i september afledo 217 personer, 449 insjuknade, och 1,661 vårdades i sjukhusen. Ändtligen i början af oktober återkommo lugn och förtröstan. I en skildring af denna hemska tid¹ säges: »Söndagen den 12 oktober var en allmän glädjedag. Vädret var utmärkt vackert, och en mängd människor lustvandrade på Norrbro och å Karl XIII:s torg. Ingen hade dött i kolera under det senaste dygnet. Alla sågo glada ut. På aftonen gick man till k. teatern och såg »Hedvig eller Banditbruden» samt »Kalifen i Bagdad».

Koleran hade icke skonat någon del af staden. Men mest hemsökt blef Katarina församling med dess fattiga befolkning.² Då all farhåga var öfver, räknade man, att 7,889 personer hade i farsoten insjuknat och 3,278 aflidit.

Under dessa tider af hårda pröfningar var stadens bättre lottade befolkning outtröttlig i offervillighet. Huru erkännansvärd denna gifmildhet än är, bör dock här i främsta rummet omnämnas den välgörenhet, som haft sådan betydelse, att den än i dag skänker hjälp och tröst åt behöfvande.

Ädla föredömen af människokärlek gåfvos af dem, som stodo på samhällets höjder. Drottning Hedvig Elisabeth Charlotta åtog sig att vara be-

¹ Claes Lundin och August Strindberg, Gamla Stockholm, Sthlm 1882, s. 194.

² I Undersökningar rörande Stockholms Mortalitet af E. W. Wretling uppgifves antalet dödsfall till 3,665. — Koleran hemsökte ånyo hufvudstaden upprepade gånger på 1850-talet men svårast 1855, då öfver 2,800 dödsfall inträffade.

